

TALABALARDA KOMMUNIKATIV MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK OMILLARI

Vakilova Nilufar Shavkat qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti tyutori

Annotatsiya: Ushbu maqolada kommunikativ madaniyat tushunchasining nazariy asoslari hamda uni shakllantirish jarayonida uchraydigan muammolar tahlil qilingan. Shu bilan birga ta'lim jarayonida hamda yoshlar o'rtasida muloqot madaniyatini rivojlantirishdagi asosiy to'siqlar, ijtimoiy va pedagogik omillar ko'rib chiqiladi. Kommunikativ madaniyatni rivojlantirishda pedagogik yondashuvlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari hamda madaniyatlararo muloqotning ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: kommunikativ madaniyat, muloqot, globallashuv, ta'lim jarayoni, madaniyatlararo muloqot, psixologik omillar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ

Вакилова Нилуфар

Чирчикского государственного педагогического университета, тьютор

Аннотация: В данной статье анализируются теоретические основы понятия коммуникативной культуры и проблемы, возникающие в процессе ее формирования. При этом рассматриваются основные препятствия, социально-педагогические факторы развития культуры общения в образовательном процессе и среди молодежи. Подчеркивается значение педагогических подходов, информационно-коммуникационных технологий и межкультурной коммуникации в развитии коммуникативной культуры.

Ключевые слова: коммуникативная культура, коммуникация, глобализация, образовательный процесс, межкультурная коммуникация, психологические факторы, информационно-коммуникационные технологии.

PEDAGOGICAL FACTORS IN THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' COMMUNICATIVE CULTURE

Nilufar Vakilova

Chirchik State Pedagogical University, Tutor

Abstract: This article analyzes the theoretical foundations of the concept of communicative culture and the challenges that arise in its development. It examines the main obstacles and socio-pedagogical factors in the development of a culture of communication in the educational process and among young people. The importance of pedagogical approaches, information and communication technologies, and intercultural communication in the development of communicative culture is emphasized.

Keywords: communicative culture, communication, globalization, educational process, intercultural communication, psychological factors, information and communication technologies.

Bugungi kunda globallashuv va axborot texnologiyalarining jadal sur'atlarda rivojlanishi zamonaviy jamiyatda samarali muloqot qilish ko'nikmalarini shakllantirishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida ta'lim olayotgan talabalar uchun kommunikativ madaniyatni rivojlantirish nafaqat shaxsiy, balki kasbiy muvaffaqiyatning ham muhim omillaridan biridir. Talabaning o'z fikrini aniq, ravon va madaniyatli tarzda ifoda eta olishi, boshqalar bilan to'g'ri muloqot o'rnatish bilishi uning ijtimoiy faolligi, kasbiy tayyorgarligi va hayotga moslashuvchanligini belgilab beradi.

Shu nuqtai nazardan qaralganda, talabalar orasida kommunikativ madaniyatni shakllantirish va rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik omillarni aniqlash va ulardan samarali foydalanish bugungi ta'lim tizimining dolzarb vazifalaridan biridir. Bu jarayonda o'qituvchining shaxsiy namuna bo'lishi, o'quv jarayonida interfaol metodlardan foydalanish, axloqiy-me'yoriy qadriyatlarni singdirish kabi omillar muhim ahamiyat kasb etadi.

Talabalarda kommunikativ madaniyatni rivojlantirish — bu faqatgina nutq madaniyatini oshirish emas, balki ularning ijtimoiy hayotga moslashuvi, jamoada ishlash qobiliyati, hamkasblar va jamiyat bilan to'g'ri muloqot o'rnatish olishiga zamin yaratish demakdir. Bu borada bir qator muhim pedagogik omillar ajralib turadi:

1. O'qituvchining shaxsiy namunasi

O'qituvchi talaba uchun nafaqat bilim manbai, balki axloqiy, madaniy va kommunikativ namuna hisoblanadi. Talabalar ko'pincha o'z ustozlarining nutqi, muomala madaniyati, odob-axloqi, muammolarni hal etish uslubi va ijtimoiy munosabatlariga qarab o'zlarining shaxsiy muloqot uslublarini shakllantiradilar. Shu sababli, o'qituvchi o'zining har bir harakati, so'zlari va xulq-atvori orqali talabalarga ijobiy ta'sir ko'rsata olishi lozim. Shaxsiy namunadorlik orqali

o'qituvchi talabalarga madaniyatli muloqot qilish, fikrni aniq yetkazish, boshqalarning fikrini tinglash kabi jihatlarni o'rgatadi.

2. Interfaol ta'lim metodlaridan foydalanish

An'anaviy ma'ruza shaklidagi ta'lim muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish uchun yetarli emas. Talabaning faolligini oshirish, uni fikr bildirishga, bahslashishga, mulohaza yuritishga undovchi interfaol metodlar — masalan, "Munozara", "Aqliy hujum", "Rol o'ynash", "Kichik guruhlarda ishlash" kabi usullar kommunikativ madaniyatni shakllantirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Bu metodlar orqali talabalar o'z fikrini ochiq ifoda etishga, boshqalarning nuqtai nazarini hurmat qilishga, turli ijtimoiy vaziyatlarda to'g'ri muloqot qilishga o'rganadilar.

3. Axloqiy-me'yoriy qadriyatlarni singdirish

Kommunikativ madaniyatning asosida nafaqat til, balki axloqiy me'yorlar, insoniy qadriyatlar ham yotadi. O'qituvchi ta'lim jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlar — hurmat, sabr, bag'rikenglik, to'g'rilik, rostgo'ylik kabi sifatlarni o'z ichiga olgan muloqot madaniyatini talabalarga singdirishi lozim. Talaba bu qadriyatlarni ongli ravishda o'zlashtirganida, uning muloqoti nafaqat madaniyatli, balki ma'noli va ijtimoiy jihatdan foydali bo'ladi.

Talabalarda kommunikativ madaniyatni rivojlantirish zamonaviy ta'lim jarayonining muhim vazifalaridan biridir. Bu jarayonda bir qancha pedagogik omillar o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Jumladan, *o'qituvchining shaxsiy namunadorligi, interfaol ta'lim metodlaridan foydalanish, axloqiy-me'yoriy qadriyatlarni singdirish* kabi jihatlar ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. O'qituvchi talabalar uchun eng yaqin va ta'sirli model bo'lib, uning nutqi, muloqot madaniyati, munosabatlari talabalarning o'zaro aloqa madaniyatini shakllantirishda asosiy omil hisoblanadi. Shuning uchun o'qituvchining har bir so'zi va harakati talabalar uchun namuna bo'lib, madaniyatli va odobli muloqot qilishga undaydi.

Shuningdek, an'anaviy ma'ruza usullaridan farqli o'laroq, interfaol ta'lim metodlari talabaning faol ishtirokini ta'minlaydi. Guruhlarda ishlash, munozaralar, rol o'yinlari va boshqa interfaol metodlar talabalarni fikr almashishga, o'z fikrini

erkin ifoda etishga, boshqalarning nuqtai nazarini tinglashga o'rgatadi. Bu esa ularning kommunikativ madaniyatini rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi.

Bundan tashqari, kommunikativ madaniyat faqatgina nutq madaniyatidan iborat emas, balki unda axloqiy va ijtimoiy qadriyatlar ham muhim o'rin tutadi. Hurmat, sabr-toqat, samimiylilik kabi sifatlar muloqotni yanada samarali va ma'noli qiladi. Shuning uchun ta'lim jarayonida talabalar axloqiy me'yorlar va madaniy qadriyatlarni chuqur o'zlashtirishlari kerak. Bu o'zaro hurmat va tushunishni kuchaytiradi, ijtimoiy muhitda to'g'ri muloqot qilishga yordam beradi.

Til ko'nikmalarining rivojlanishi ham kommunikativ madaniyatning ajralmas qismi hisoblanadi. Talabalar nutqning grammatikasi, leksikasi, fonetikasi va stilistik jihatlarini yaxshi bilib, o'z fikrlarini aniq va tushunarli ifoda eta olishlari lozim. Shu bilan birga, boshqa madaniyatlar vakillari bilan samarali muloqot qilish qobiliyatini shakllantirish uchun madaniyatlararo kommunikatsiya ko'nikmalarini ham rivojlantirish muhimdir. Xalqaro seminarlar, til mashqlari va madaniyatlararo treninglar orqali talabalar bu borada o'zlarini yanada rivojlantirish imkoniga ega bo'ladilar.

Shunday qilib, talabalarda kommunikativ madaniyatni rivojlantirishda o'qituvchining shaxsiy namunadorligi, interfaol metodlar qo'llanilishi, axloqiy qadriyatlarning singdirilishi, til ko'nikmalarining mustahkamlanishi hamda madaniyatlararo kommunikatsiya elementlarining inobatga olinishi ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Bu omillar tizimli ravishda qo'llanilganda, talabalar jamiyatda o'zini erkin va samarali ifoda eta oladigan, madaniyatli va hurmatga sazovor shaxslar sifatida shakllanadi.

Bizning fikrimizcha, talabalarda kommunikativ madaniyatni rivojlantirish nafaqat til va muloqot ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat, balki ularning ijtimoiy ongini, madaniy hamda axloqiy qadriyatlarini mustahkamlash jarayonidir. Bugungi global va tezkor dunyoda samarali muloqot qilish qobiliyati – shaxsning shaxsiy va kasbiy muvaffaqiyatini belgilovchi muhim omil hisoblanadi. Shu bois, ta'lim jarayonida faqat bilim berish emas, balki talabalarni insoniy munosabatlar,

hamkorlik va ijtimoiy mas'uliyat ruhida tarbiyalash eng asosiy vazifa bo'lishi lozim.

Bundan tashqari, o'qituvchining shaxsiy namunadorligi va interfaol ta'lim metodlari nafaqat bilim uzatishda, balki talabalarni tanqidiy fikrlashga, o'z fikrini aniq va madaniyatli ifoda eta olishga o'rgatishda beqiyos ahamiyatga ega. Axloqiy me'yorlar va qadriyatlar esa, har qanday muloqotning poydevori bo'lib, ularning singdirilishi jamiyatda sog'lom va madaniyatli kommunikatsiya muhitini yaratadi.

Shuning uchun pedagogik jarayonda yangicha yondashuvlarni, zamonaviy texnologiyalar va innovatsion metodlarni keng qo'llash zarur, bu esa o'quvchilarni nafaqat o'qishga, balki o'z fikrini bildirishga, tinglashga va boshqalar bilan konstruktiv muloqotga undaydi. Yakunida ta'kidlash joizki, kommunikativ madaniyatni rivojlantirish nafaqat **individual shaxs sifatida, balki jamiyatning barqaror taraqqiyoti uchun** ham muhimdir. Shu bois, bu sohada izchil va tizimli ish olib borilishi kelajak avlodning ma'naviy va madaniy jihatdan boy bo'lishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Akhmedova, M.S. (2018). *Pedagogika va kommunikatsiya madaniyati*. Toshkent: Fan va Texnologiya.
2. Abdullaev, O.R. (2020). *Talabalarda kommunikativ madaniyatni shakllantirish metodlari*. Toshkent: Oliy va o'rta maxsus ta'lim nashriyoti.
3. Karimova, N.T. (2019). *Oliy ta'limda interfaol metodlar va ularning samaradorligi*. Toshkent: Universitet nashriyoti.
4. Sobirov, J.Q. (2017). *Madaniyatlararo kommunikatsiya va ta'lim*. Toshkent: O'zbekiston milliy universiteti nashriyoti.
5. Sultonov, B.M. (2021). *Axloqiy qadriyatlar va pedagogik ta'lim*. Toshkent: Ta'lim nashriyoti.
6. Lomonosov, M.V. (2016). *Pedagogika asoslari*. Moskva: Prosveshchenie.
7. Hymes, D. (1972). On Communicative Competence. In J. B. Pride & J. Holmes (Eds.), *Sociolinguistics* (pp. 269-293). Harmondsworth: Penguin.

8. Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing. *Applied Linguistics*, 1(1), 1-47.
9. G'affarova G.G'. Kreativlik inson kapitalini rivojlantirish omili sifatida. NamDU Ilmiy Axborotnomasi 2024-8-son. 133-137-b
10. G'affarova G.G' Kreativlik falsafasi. NamDU Ilmiy Axborotnomasi 2024. 6-son. 280-283-b
11. Gulamzhanovna, G. G. (2024). The Need for Creativity in the Development of Human Capital. *Miasto Przyszłości*, 52, 685–690. Retrieved from <http://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/4698>
12. Gaffarova, G.G. (2025). The phenomenon of the «Virtue man» in the scientific heritage of Al-Farobi. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 06 (146), 76-80.